

Ю. Ю. Гурбик,
аспірант, Класичний приватний університет

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Досліджено теоретичні основи державного регулювання рекреаційно-туристичної сфери в Україні. Обґрунтовано необхідність подальшого теоретичного розроблення змісту й сутності державного регулювання рекреаційно-туристичної сфери.

The theoretical bases of government regulation of the recreation — tourist sphere in Ukraine investigated in this paper. Necessity of subsequent theoretical development of maintenance and essence of government regulation of the recreation-tourist sphere also grounded.

Ключові слова: державне регулювання, рекреаційно-туристична сфера, туризм, рекреація.

ВСТУП

Інтеграція України у світові організації зумовила необхідність пошуку нових науково-методологічних підходів до визначення місця й ролі державного регулювання в подальшому становленні українського суспільства.

Геополітичне положення, природні та людські ресурси, історико-культурна спадщина й традиції України сприяють розвитку національного туризму та рекреації. Формування дієздатної рекреаційно-туристичної сфери передбачає значний вплив державного регулювання на цей процес. Підтвердженням цього є те, що багато держав проголосили туристичну й рекреаційну діяльність одним із пріоритетних напрямів розвитку національної економіки й культури. Саме розвиток туризму став потужним поштовхом, який активізував розвиток економіки багатьох країн, сприяв подоланню криз, став стимулом та джерелом надходжень коштів для охорони природного та розбудови соціального середовища, підтримки культурного різноманіття [10, с. 3].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідити теоретичні аспекти державного регулювання рекреаційно-туристичної сфери в Україні. Об-

ґрунтувати необхідність подальшого теоретичного розроблення змісту й сутності державного регулювання рекреаційно-туристичної сфери.

Метою статті є аналіз теоретичних основ державного регулювання рекреаційно-туристичної сфери в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Рекреаційно-туристична сфера є явищем багатогранним і міжгалузевим, понад 40 галузей господарського комплексу України пов'язані з нею. Специфіка туристичного продукту зумовлює комплексний характер впливу туризму й рекреації на національну економіку, підвищує відповідальність держав за ефективність туристичних зв'язків, вимагає державного регулювання й підтримки. Це можливо за наявності наукового обґрунтування сутності, законів, явищ, процесів і механізмів державного регулювання туристичної галузі на основі узагальнення світових тенденцій та їх конкретно-наукового осмислення.

Наука про туризм і рекреацію, так само як і предмет її дослідження, перебувають у процесі становлення та формування основних теоретико-методологічних засад, адже виробництво туристичних товарів та послуг, широке використання рекре-

аційних ресурсів стає масовим явищем лише в другій половині ХХ ст. Ускладнюється наукове обґрунтування рекреаційно-туристичної сфери тим, що досі чітко не розмежовано співвідношення наукових понять "туризм" і "рекреація".

"Рекреація (лат. Recreatio — відновлення) — відновлення сил, відпочинок у вільний час" [4, с. 192]. Лаконічність визначення зумовлює те, що рекреація включає різноманітні види діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб та запитів. У французькій мові слово recreation означає дозвілля, відпочинок, зміну дій, не пов'язаних із трудовою діяльністю.

Визначення рекреації серед науковців відзначається різноманітністю, що зумовлюється спрямованістю конкретних досліджень. Одне із найпоширеніших тлумачень рекреації — це її розуміння як "процесу відтворення фізичних, духовних і нервово-психічних сил людини, який забезпечується системою заходів і здійснюється у вільний від роботи час на спеціалізованих територіях" [7, с. 7]. Часто її конкретизують як "діяльність людини, спрямовану на відтворення своїх фізичних і психічних сил, розвиток особистості" [6, с. 12]. Дослідники-економісти розглядають рекреацію під іншим кутом зору, вбачаючи у ній галузь економіки, де відбуваються процеси освоєння територій для відпочинку, лікування, туризму, ігрових форм дозвілля, націлених на оздоровлення, розвагу, вдосконалення і розвиток особистості (Ф.Гусейнов). Можливе й ширше розуміння рекреації — як "суспільного явища, яке відображає відношення з приводу відтворення й розвитку життєвих сил людини" (В. Мамедов, А. Амоша) [9, с. 6]. Деякі дослідники вбачають взаємозв'язок рекреаційної сфери із соціальним та природним середовищем, втім, відмежовуються при цьому від такого важливого елемента рекреації, як ресурсний [1, с. 172].

На нашу думку, така різність тлумачень поняття рекреація не містить суперечності, зважаючи на різноплановість самого явища та різноаспектність досліджень. Отже, рекреація — це і процес, і діяльність, і галузь економіки, і суспільне та природне явище.

Немає серед науковців і єдності щодо визначень, і підходів до ще одного об'єкта нашого дослідження — туризму.

Туризм, за визначенням, прийнятим Всесвітньою Туристською Організацією (далі — ВТО), — це поїздка особи з постійного місця її прожи-

вання з будь-якою метою, окрім заняття діяльністю, оплачуваною з джерела, що перебуває в місці відвідування, на термін від 24 годин до 6 місяців [11]. М. Біржаков конкретизує визначення туризму як тимчасове переміщення людей з місця свого постійного проживання в іншу країну або іншу місцевість у межах своєї країни у вільний час з метою отримання задоволення чи відпочинку, оздоровчих і лікувальних, гостьових, пізнавальних послуг, релігійної або професійно-ділової мети, але без заняття роботою, що оплачується із джерела у місці, яке відвідується [2, с. 29].

У науковій літературі спостерігаються підходи, що визначають туризм певним видом економічної діяльності, і тому тлумачать його як людське підприємництво, як галузь економіки, що включає діяльність туристичних організаторів, агентів та посередників [5, с. 12]. У цьому розумінні туризм виступає "дійовим засобом формування ринкового механізму господарювання, надходження значних коштів до бюджету, однією з форм раціонального використання вільного часу, проведення змістовного дозвілля, залучення широких верств населення до пізнання історико-культурної спадщини" [3, с. 60].

У історико-філософському розумінні туризм розглядають як "складний соціокультурний та історичний феномен, який з форми проведення дозвілля та способу заняття вільного часу поступово перетворився у фактор світового значення нового століття й тисячоліття, у фактор багатоплановий: економічний, соціокультурний, кроскультурний, комунікативний, міжнародний" [8, с. 29]. Інші дослідники розглядають туризм як соціально-культурний феномен і наголошують на тому, що туризм є одним з вирішальних чинників розвитку суспільства [8, с. 187].

Отже, туризм, як і рекреація, залежно від контексту і завдань конкретних досліджень, характеризується різноманітністю тлумачень і визначень. Спільним для туризму і рекреації є те, що вони мають на меті відпочинок, відновлення сил та релаксацію особистості в неробочий час і пов'язані з тимчасовою зміною місця проживання. Відрізняє їх те, що рекреаційна діяльність можлива й без тимчасової зміни місця проживання (лікування у профілакторіях, заняття у спортзалах, масажних салонах, театрах, музеях тощо), а туристична подорож може здійснюватися й у робочий час (участь у конгресах професійних груп, комерційні

поїздки, відрядження). Тобто ці два поняття охоплюють весь процес відновлення фізичних і психічних сил людини у просторі та часі.

Як бачимо, поняття "рекреація" і "туризм" містять як спільні, так і відмінні елементи та перебувають у відношенні перекривання. Тому вбачаємо доцільність у застосуванні терміна "рекреаційно-туристичний", який, на наш погляд, вирішує складну теоретичну проблему понять рекреації і туризму й показує процес перманентної системної інтеграції цих складних соціально-економічних явищ. Отже, на даний період розвитку науки рекреація і туризм розглядаються як взаємодоповнюючі елементи єдиної рекреаційно-туристичної сфери. Тому виникає нагальна необхідність створення чіткої концепції розвитку саме рекреаційно-туристичної сфери.

Аналіз літературних джерел показує, що рекреаційна й туристична наука в Україні починає активно розвиватися з 60-х років ХХ ст. У цей час почали з'являтися наукові праці, присвячені цій темі: Ю. Веденіна, В. Преображенського, П. Пі та інших вчених.

Серед великого пласту наукових досліджень рекреації та туризму значне місце займають дослідження, пов'язані з проблематикою державного регулювання рекреаційно-туристичної сфери в Україні. Зокрема, вітчизняними науковцями широко розробляється наукова та прикладна проблематика механізму регулювання розвитку рекреаційно-туристичної сфери:

— проблеми організаційного механізму регулювання розвитку рекреаційно-туристичної сфери: Г. Александро́ва, Н. Ветрова, П. Гудзь, О. Любіцева, Р. Росоха;

— розробка проблем економіки організації та управління рекреаційно-туристичним комплексом: О. Гопчієв, О. Шаптала, І. Давиденко;

— дослідження та методологічні розробки теорії і практики реалізації державної та регіональної політики розвитку туризму і рекреації: В. Євдокименко, Г. Папірян, В. Шмагіна;

— правові аспекти нормативного та законодавчого регулювання туристичної діяльності в Україні розглядаються Н. Барчуковою, Н. Опанасюк, Л. Малюгою та іншими;

— механізми державного регулювання, управління туристичною галуззю: В. Мацола, В. Цибух, Ю. Алексеева, І. Валентюк, В. Біркович.

Незважаючи на активізацію дослідницьких зусиль, спрямованих на аналіз питань рекреації і туризму,

певні аспекти державного регулювання цієї сфери залишаються недостатньо розкритими. Сьогодні бракує праць, присвячених теоретичному осмисленню зазначених питань та розробці науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо державного регулювання рекреаційно-туристичної галузі на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Проведений аналіз дає підстави виділити основні напрями, які потребують комплексного, ґрунтовного дослідження. Це, зокрема:

— вивчення досвіду країн Європи з організації і управління туристичною галуззю, аналіз функцій центральних органів влади з питань рекреації й туризму в європейських країнах;

— визначення повноважень, функцій та меж впливу держави на функціонування рекреаційно-туристичної сфери;

— формування дієвої вертикалі органів державної влади в рекреаційно-туристичній галузі з урахуванням потенціалу регіонів, кадрового забезпечення, розвитку інфраструктури тощо;

— дослідження позитивних та негативних аспектів нового Закону України "Про туризм" та інших нормативно-правових актів, що регулюють рекреаційно-туристичну галузь в Україні;

— визначення ефективних механізмів партнерства державної влади, місцевого самоврядування та приватного сектора щодо розвитку рекреації й туризму; розробка системи класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання з урахуванням реалізації міжнародних, загальнонаціональних та регіональних програм розвитку туризму;

— формування державної та регіональної політики, яка стосувалася б охорони природних об'єктів від шкідливого впливу туристів й інших чинників та результатів рекреаційної діяльності з метою збереження природного середовища з наступним повноцінним його використанням;

— забезпечення розвитку молодіжного та дитячого туризму, організація туристичних та екскурсійних поїздок в рамках шкільних та студентських навчальних програм, обміну групами між східними та західними областями України, між містами-побратимами, країнами-сусідами тощо;

— зміна організаційної структури, пов'язана з передачею повноважень з центру на регіональні та обласні рівні, які стосуються процесів

ліцензування туристичної діяльності та міжнародних перевезень;

— стимулювання та координація розвитку туризму на науковій основі, науково-методичне забезпечення державної політики в цій галузі, встановлення співпраці органів влади, які займаються вирішенням проблем туристично-рекреаційної сфери, з науковими організаціями;

— формулювання методичних рекомендацій органам місцевого самоврядування щодо розвитку місцевого туризму; обґрунтування необхідності розвитку та державної підтримки соціального туризму, виділення механізмів соціалізації галузі в Україні тощо.

Результати досліджень свідчать, що сьогодні в більшості країн світу на державній основі створені національні туристичні організації, основним завданням яких є загальне керівництво розвитком туризму, збільшення надходжень валюти від іноземного туризму, сприяння подовженню туристичного сезону і переорієнтація туристичних потоків у нові райони країни.

За даними Всесвітньої Туристської Організації, отриманими на основі дослідження майже 100 національних туристичних організацій, усі вони здійснюють функції щодо організації туризму на національному та міжнародному рівнях, а саме: представництво на національних та міжнародних нарадах та конференціях, забезпечення участі в міждержавних переговорах, збирання та обробку статистичних даних на основі анкет, опитувань та вивчення поведінки туристів як власними силами, так і за допомогою спеціалізованих фірм [11].

Більшість національних туристичних організацій здійснюють регулювання та контроль діяльності підприємств туристичної індустрії, зокрема щодо розбудови туристичної інфраструктури, контролю цін, класифікації туристичних послуг та продуктів, розробки правил та регулювання діяльності турагентств і туроператорів, питань законодавства, здійснення контролю за його виконанням, оформлення ліцензій на відкриття туристичних організацій, їх класифікації. Майже 70% національних туристичних організацій вирішують питання, пов'язані з виконанням рішень різноманітних міжнародних форумів щодо скасування або послаблення прикордонних формальностей для туристів. У 60 країнах вони беруть участь у підготовці кадрів як шляхом організації семінарів, навчальних циклів, так і створенні шкіл з готельного госпо-

дарства, туризму, в 67 країнах — у заходах щодо збереження, захисту та використання туристичних ресурсів, оцінюють туристичні ресурси своїх країн. Помітною є участь національних туристичних організацій в кампаніях із захисту природи, створення національних парків та заповідників [11].

Обсяг прав та повноважень національних органів з туризму і рекреації не є однаковим в різних державах і варіює залежно від рівня розвитку в них туристичної галузі. В одних країнах це спеціалізовані міністерства з туризму (Італія, Сирія, Пакистан), або управління з туризму, що за своїм статусом прирівнюються до міністерств, в інших — питаннями туризму відає департамент визначеного урядом одного з галузевих міністерств (Австрія), у третіх країнах — це неурядові комерційні організації, в основному національні асоціації туристичних агентств (Норвегія). Компетенція, завдання та функції національних органів та рівень урядового контролю за ними також відрізняються.

За даними Конгресу США, 175 країн світу тією чи іншою мірою регулюють сферу іноземного туризму. На необхідність координаційної та стимулювальної участі держави звертається увага і в рекомендаціях міжнародних організацій, зокрема Всесвітньої Туристської Організації [11].

Отже, держава здійснює регулятивний вплив на розвиток рекреаційно-туристичної сфери через центральні органи виконавчої влади — національні туристичні організації, інші інститути, а також опосередковано — за допомогою правових важелів, підтримки своєї інфраструктури і міжнародної політики тощо.

ВИСНОВКИ

Враховуючи досвід країн світу та специфіку соціально-економічного розвитку України, рекреаційно-туристична сфера нашої держави потребує подальшого теоретичного обґрунтування змісту й сутності державного регулювання з метою створення ефективних механізмів розвитку рекреації і туризму в Україні. Запорукою й передумовою формування і впровадження ефективних механізмів державного регулювання має стати вироблення чіткої стратегії державного регулювання рекреаційно-туристичної сфери на принципах забезпечення умов розвитку, збереження та вдосконалення рекреаційно-туристичних об'єктів і територій.

Література:

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география. — М.: Мысль, 1983. — 350 с.
2. Биржаков М.Б. Введение в туризм. — СПб.: Издательский дом "Герда", 2003. — 5-е изд. — 320 с.
3. Валентюк І. Туризм як галузь господарського комплексу України // Управління сучасним містом. — 2001. — № 10—12 (4). — С. 60.
4. Економічна енциклопедія: У 3 т. / ред. Гаврилишин Б. та ін., Т.3. — Тернопіль: Вид. центр "Академія", 2000. — 863 с.
5. Кабушкин Н.И. Менеджмент туризма: учеб. — 3-е изд., испр. — Мн.: Новое издание, 2002. — 436 с.
6. Лобанов Ю.Н. Отдых и архитектура: Будущее и настоящее. — Л.: Стройиздат, 1982. — 200 с.
7. Оптимизация рекреационного лесопользования: сб. Статей / АН СССР, научн. сов. по проблеме леса. Отв. ред. Рысин Л.П. — М.: Наука, 1990.
8. Пазенюк В.С., Федорченко В.К., Філософія туризму: навчальний посібник. — К.: "Кондор", 2004. — 286 с.
9. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты / Мамедов В.К., Амоша А.И., Дементьева Т.Н. и др. — К.: Наукова думка, 1992.
10. Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія: матеріали міжнар. наук-практич. конф., 18—20 жовт. 1999 р., м. Київ — К.: КУТЕП, 1999. — 268 с.
11. <http://www.world-tourism.org> — сайт Всесвітньої Туристської Організації.

Стаття надійшла до редакції 08.07.2009 р.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ІНВЕСТИЦІЇ.

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ 24 РАЗИ НА РІК

Через редакцію передплата проводиться з будь-якого місяця!

Передплатний індекс: 23892

Свідоцтво КВ № 1278-1062 ПР від 11. 01. 2007 року

www.investplan.com.ua

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з

ЕКОНОМІКИ

ЗАСНОВНИКИ:

- Рада по вивченню продуктивних сил України
- Національної академії наук України,
- ТОВ "ДКС Центр"

вул. Дорогожичська, 18, к. 29
(044) 458 10 73, 537 14 33, 229 26 28
e-mail: dks@kiev.rel.com
economy_2008@ukr.net